

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04; 29-35-69

Telefon dyżurny: 21-34-34

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telex: 816-436

BD/221/28/88

PRZESZŁOŚĆ JAKO PRZEDMIOT ZAINTERESOWAŃ
I DYSKUSJI WE WSPÓŁCZESNYM SPOŁECZEŃSTWIE
POLSKIM

Komunikat z badań

Lipiec 1988 r.

W niniejszym komunikacie prezentujemy niektóre wyniki badania ankietowego¹ dotyczącego wybranych aspektów świadomości historycznej współczesnego polskiego społeczeństwa. Omówimy kolejno: funkcje wiedzy o przeszłości w świecie współczesnym, społeczne zainteresowania historią oraz wybrane problemy przekazu wiedzy na temat przeszłości.

1. Opinie o społecznych funkcjach historii,
zainteresowania historyczne badanych

Společne funkcje wiedzy o przeszłości
w opinii badanych

Na pytanie, czy wiedza o przeszłości jest potrzebna współczesnemu człowiekowi 41,3% ankietowanych z próby zasadniczej odpowiedziało bardzo potrzebna, 42,7% raczej potrzebna, nie miało zdania 10,6%. Pogląd, że wiedza o przeszłości jest niezbyt potrzebna wyraziło 3,7%, o całkowitej jej zbędności było przekonanych 1,6% badanych. W opinii społecznej dominuje zatem pogląd, że wiedza o przeszłości jest w świecie współczesnym potrzebna. W uzasadnieniu tego stanowiska badani podawali różne argumenty. Na podstawie analizy zebranego materiału wyróżniliśmy sześć funkcji, które - ich zdaniem - wiedza o przeszłości pełni w życiu współczesnym.

1. Wiedza o przeszłości rozszerza horyzonty współczesnego człowieka, jest składnikiem kultury i wykształcenia (15,9% ankietowanych z próby reprezentatywnej).

Wypowiedzi wskazujące na tę funkcję sformułowane były w większości dość ogólnikowo. Pogrupowano je w dwóch szczegółowych kategoriach:

- wypowiedzi ogólne typu: *"Trzeba znać przeszłość", "Każdy powinien znać historię", "Podstawowe fakty powinni znać wszyscy" (11,5%);*

- wiedza o przeszłości rozszerza horyzonty, wzbogaca kulturę człowieka (4,4%): *"Żeby mieć własne spojrzenie na wydarzenia historyczne, własny pogląd historyczny";*

¹ Badanie pod hasłem "Historia i teraźniejszość" zrealizowano w dniach od 7 listopada do 28 grudnia 1987 r. na ogólnopolskiej, losowej próbie adresowej. Przeprowadzono 1374 wywiady w próbie zasadniczej, reprezentatywnej dla ogółu społeczeństwa i 455 w nadreprezentacji badanych z wykształceniem średnim i wyższym.

2. Przeszłość jest tłem porównawczym dla terażniejszości (15,1%).

Sformułowania ankietowanych wskazujących na tę funkcję kodowano w czterech kategoriach:

- przeszłość można porównywać z terażniejszością (8,7%):

"Aby można było porównywać względem obecnego czasu", "Wydarzenia lat minionych wpływają porównawczo na okres bieżący", "Historia daje możliwość porównania dobrych i złych stron przeszłości do stanu obecnego", "Żeby człowiek miał orientację, jak było dawniej i jak jest obecnie i mógł porównywać, czy teraz jest lepiej";

- w przeszłości było gorzej niż w terażniejszości, dlatego wiedza o przeszłości dodaje otuchy, budzi optymizm (1,6%): *"Była bieda przed wojną i tylko wiedza o przeszłości mówi o dzisiejszym dniu", "Wszyscy powinni wiedzieć, jak się kiedyś żyło: że było ciężko, po takiej wiedzy widać, co osiągnęliśmy, jaki postęp jest w świecie";*

- w przeszłości było lepiej niż w terażniejszości, wiedza o dobrej przeszłości krzepi, dodaje otuchy (0,5%): (wiedza o przeszłości) *"Daje człowiekowi wiarę we własne siły, poczucie dumy z pozytywnej przeszłości", "Dlatego, że kiedyś było chyba lepiej, dobrze o tym wiedzieć";*

- wiedza o przeszłości pomaga zrozumieć terażniejszość (4,7%): *"Bo nie można zrozumieć terażniejszości bez znajomości historii", "By (człowiek współczesny) umiał klasyfikować to, co się wokół niego dzieje".*

3. Historia "nauczycielką życia" - przeszłość źródłem mądrości i doświadczenia (28,2%).

Rola historii jako "nauczycielki życia" była najczęściej podkreślana przez badanych. Wymieniali oni dwa typy wiedzy płynącej z przeszłości: mądrość pozwalająca zrozumieć sens życia i zawierająca wzory moralne oraz wiedzę bardziej praktyczną, "życiową" pozwalającą na przykład unikać starych błędów, zrozumieć mechanizmy polityki czy przewidywać przyszłość. Oto szczegółowe kategorie, w które pogrupowaliśmy wypowiedzi respondentów:

- wiedza o przeszłości pomaga żyć (3,1%): *"To pomaga żyć rozsądnie", "Można się dowiedzieć, jak ludzie żyli i na tym się wzorować jak żyć", "Młodzi różnie myślą, nie znają życia, to wiedza o przeszłości na pewno by im się przydała", "Może to być potrzebne w życiu, żeby przyzwyczaić się do nowych zmian trzeba znać te zmiany, bo to jest samo życie";*

- przeszłość jest źródłem wzorów moralnych i wychowawczych (3,7%): *"Tak, żeby ludzie nauczyli się pracować", "Dla wychowania młodych", "Aby młodzi mogli docenić, wzorować się na tym", "Wiedza o przeszłości przypomina o bohaterstwie prostego człowieka", "Szczególnie młodzież trzeba zapoznawać z przeszłością, aby nie byli egoistami";*

- przeszłość uczy, zawiera doświadczenia (9,1%): *"Z historii powinno się uczyć", "Żeby korzystać z doświadczeń przeszłości", "Dlatego, że zjawiska historyczne się powtarzają, rozwój jest jak gdyby po spirali";*

- wiedza o przeszłości pozwala unikać błędów w teraźniejszości (7,4%): *"Jest to nauka dla nas, jakich błędów nie należy popełniać", "Żeby na błędach, które popełniliśmy nie potykać się teraz";*

- przeszłość dostarcza wiedzy o polityce i jej mechanizmach (1,0%): *"Wszystko na temat sprawowania władzy zostało już wymyślone, obecnie należy tylko szukać przykładów z historii, a nie wyważać otwartych drzwi", "Te same mechanizmy społeczne i polityczne powtarzają się nieustannie", "Można zrozumieć wiele posunięć dzisiejszych władz";*

- przeszłość ukazuje tragedię wojny i pozwala docenić pokój (2,0%): *"Żeby ludzie wiedzieli, co znaczy wojna i bieda z nią związana", "Trzeba się uczyć, by już nie było wojny, by ludziom dobrze było na świecie";*

- teraźniejszość jest kontynuacją, dalszym ciągiem przeszłości (2,3%): *"Nasza teraźniejszość ma oparcie w przeszłości, z niej się wywodzi", "Bez przeszłości nie ma teraźniejszości, przyszłości, jedno zależy od drugiego";*

- wiedza o przeszłości pomaga przewidywać, tworzyć przyszłość (3,1%): *"Nie możemy budować przyszłości bez znajomości ... dziejów", "Żeby (ludzie) wiedzieli, co ich może czekać, bo jak ktoś wie, to może ... przypuszczać, co będzie", "Jest to potrzebne np. do przewidywania przyszłości".*

4. Wiedza o przeszłości kształtuje tożsamość człowieka, jednostki (7,7%).

Wypowiedzi, w których badani zwracali uwagę na tę właśnie funkcję wiedzy o przeszłości, kodowano w dwóch kategoriach:

- wypowiedzi ogólne typu: człowiek powinien znać swoje korzenie (4,9%): *"Wszyscy powinniśmy wiedzieć, skąd pochodzimy, jakie były nasze dzieje", "Należy wiedzieć, skąd człowiek pochodzi, o naszych przodkach";*

- przeszłość tworzy tożsamość jednostki, pozwala jej określić się wobec innych ludzi (2,8%): *"Chodzi o zbudowanie własnej osobowości", "Trudno określić swoją pozycję nie mając przeszłości", "To kształtuje świadomość ludzi, stanowi o własnym ja"*.

5. Przeszłość tworzy świadomość narodową (12,7%).

W zebranych materiale wyróżniono dwa typy sformułowań podkreślających rolę przeszłości o tworzeniu więzi i świadomości narodowej:

- wypowiedzi ogólne typu: Polak powinien znać historię swojej ojczyzny (8,5%): *"Powinno się znać historię swojej ojczyzny", "Każdy Polak powinien znać historię swojego kraju"*;

- wiedza o przeszłości jest składnikiem świadomości narodowej, obywatelskiej, uczy patriotyzmu (4,2%): *"Bez historii nie ma narodu", "Polacy obowiązkowo powinni znać przeszłość, aby nie stracić tożsamości narodowej", "Chodzi o zbudowanie ... świadomości narodowej", "Niemcy, aby zniszczyć nasz naród, zabronili czy też ograniczyli naukę tego przedmiotu w szkołach", "Naród powinien być uświadomiony, jakich miał przodków, jakie były jego początki"*.

6. Przeszłość jest wartością, którą trzeba zachować i przekazać następnym pokoleniom (9,8%).

Badani uznający przeszłość za wartość samoistną, poruszali dwa wątki:

- należy chronić pamięć o przeszłości, zachować tradycję (4,0%): *"Pokolenia muszą pamiętać, co przeżyli nasi przodkowie", "Dla zachowania tradycji", "Żeby jak najdłużej pamiętać o przeszłości rodziny, Polski", "By młode pokolenie nie zapomniało o tym, że nasi dziadkowie walczyli o to, by teraz żyć w wolnej Polsce"*;

- wiedzę o przeszłości należy przekazać dzieciom, następnym pokoleniom (5,9%): *"Każdemu jest to potrzebne, nawet dzieciom się opowiada, przekazuje piosenki, zwyczaje", "By przekazać młodszemu pokoleniu", "Może przekazać dzieciom"*.

Społeczne zainteresowanie historią

Na pytanie: "Jak określił(a)by Pan(i) swoje zainteresowanie historią?", otrzymaliśmy następujący procentowy rozkład odpowiedzi:

Uważam, że moje zainteresowanie historią jest:

bardzo duże - interesuje mnie prawie wszystko, co dotyczy historii	4,1	}	15,4
duże - interesuje mnie wiele zagadnień związanych z historią	11,3		
średnie - interesują mnie tylko najważniejsze problemy związane z historią	44,4		
niewielkie - raczej nie interesuję się historią	27,3	}	38,8
żadne - praktycznie historia mnie nie interesuje	11,5		
określił(a)bym to inaczej	1,2		

Stopień zainteresowań historycznych wiąże się z oceną znaczenia wiedzy o przeszłości w życiu współczesnych ludzi (tab. 1). Według zdecydowanej większości deklarujących bardzo duże i duże zainteresowanie historią wiedza o przeszłości jest współczesnemu człowiekowi bardzo potrzebna. Z opinią taką zgadza się co druga osoba średnio zainteresowana historią i co piąta nie przejawiająca takich zainteresowań. Równocześnie niemal połowa respondentów nie interesujących się historią widzi potrzebę wiedzy o przeszłości we współczesnym świecie, skłania się ku opinii, że jest ona raczej potrzebna. Można to wyjaśnić dwojako. Po pierwsze, pojęcie "wiedza o przeszłości" bywa różnie rozumiane. Jak świadczą cytowane wyżej wypowiedzi, niektórzy respondenci utożsamiają przeszłość z historią państw i społeczeństw. Dla innych przeszłość oznaczać może sprawy bardziej codzienne, które miały miejsce stosunkowo niedawno; np. warunki życia i pracy przed kilkudziesięciu laty, zachowanie się dziadka czy decyzje życiowe matki. Dla poznania tak rozumianej przeszłości nie trzeba wcale interesować się historią. Nie można także wykluczyć innej interpretacji. Częste deklarowanie ważnej roli przeszłości w życiu teraźniejszym może być wskaźnikiem uznania jej za wartość odświętną, którą wypada i należy cenić. Deklaratywnemu uznaniu wartości fasadowej nie musi towarzyszyć jej praktyczna realizacja, wyrażająca się w tym konkretnym przypadku m.in. w zainteresowaniach historią. Nie mamy podstaw, aby jednoznacznie

rozstrzygnąć trafność każdej z tych interpretacji. Nie da się także wykluczyć, że na wypowiedzi ankietowanych miały wpływ oba mechanizmy.

Tabela 1

w procentach

Odpowiedzi na pytanie: "Czy Pana(i) zdaniem wiedza na temat przeszłości jest potrzebna współczesnemu człowiekowi?"	Przejawiający zainteresowanie historią		
	bardzo duże lub duże	średnie	niewielkie lub żadne
Bardzo potrzebna	78,3	50,9	20,1
Raczej potrzebna	21,1	44,7	48,4
Niezbyt potrzebna lub całkowicie zbędna	0,0	1,8	10,8
Nie mam zdania	0,6	2,6	20,7

Mówiąc o zainteresowaniach historią, opieraliśmy się dotąd na własnych deklaracjach badanych. Trudno je jednak uznać za wskaźnik rzeczywistej orientacji w problematyce historycznej. Do ankiety dołączono krótki test złożony z dwudziestu pytań, dający podstawę do bardziej obiektywnego określenia historycznej kompetencji respondentów. Dziesięć pytań dotyczyło identyfikacji postaci historycznych, następne dziesięć - identyfikacji ważnych w historii Polski dat. Przedstawiamy niżej kolejne pytania testu wraz z odsetkami respondentów z próby reprezentatywnej, którzy udzielili prawidłowych odpowiedzi.

Pytania

1. Kim byli:	<u>Odsetki prawidłowych odpowiedzi</u>
Stefan Czarniecki	46,4
Jan Henryk Dąbrowski	52,5
Ignacy Łukasiewicz	49,9
Romuald Traugutt	22,5
Ludwik Waryński	47,5
2. W jakiej dziedzinie sztuki zasłynęli:	
Wit Stwosz	70,9
Piotr Michałowski	23,3
Stanisław Moniuszko	79,3
Stefan Żeromski	84,6
Karol Szymanowski	64,4

3. Jakie ważne wydarzenia ... miały miejsce w roku:

966	69,2
1410	76,1
1525	20,8
1683	16,6
1791	14,0
1830	36,5
1863	34,5
1918	66,0
1926	27,5
1939	95,5

Jak wynika z danych, postacie wybitnych artystów są na ogół lepiej znane niż nazwiska ludzi zasłużonych w innych sferach aktywności. Najmniej kłopotów sprawiła identyfikacja Stefana Żeromskiego, Stanisława Moniuszki i Wita Stwosza. Bardziej trudne okazało się określenie dziedziny twórczości, w której zasłynął Karol Szymanowski, kim zaś był Piotr Michałowski potrafiło odpowiedzieć około jednej czwartej ankietowanych. Postać Romualda Traugutta prawidłowo zidentyfikowało około jednej piątej respondentów, natomiast pozostałe nazwiska znał średnio co drugi badany.

Wszyscy niemal ankietowani prawidłowo określili, co wydarzyło się w roku 1939. Większość nie miała też kłopotów z datami: 966, 1410 i 1918. Daty powstań narodowych XIX wieku rozszyfrowało średnio co trzeci badany, co piąty kojarzył rok 1525 z hołdem pruskim. Najwięcej trudności sprawiła data odsieczy wiedeńskiej i Konstytucji 3 maja.

Podsumowując liczbę prawidłowych odpowiedzi udzielanych przez każdego z respondentów (odpowiedź prawidłowa - 1 punkt, nieprawidłowa lub brak - 0 punktów), mogliśmy się zorientować, ilu badanych uzyskało takie same wyniki. Jak się okazało, kompetencje historyczne badanych są bardzo zróżnicowane. Wyróżniliśmy siedem poziomów kompetencji - od bardzo małej do bardzo dużej (tab. 2).

Tabela 2

w procentach

Kompetencja historyczna badanych	Respondenci według	
	liczby punktów uzyskanych za prawidłowe odpowiedzi na pytania testu	odsetka wskazań
Bardzo mała	0-2	10,3
Mała	3-5	12,9
Raczej mała	6-8	16,5
Średnia	9-11	20,1
Dość duża	12-14	18,2
Duża	15-17	13,4
Bardzo duża	18-20	8,6
Uwaga - odpowiedź prawidłowa - 1 punkt, nieprawidłowa lub brak - 0 punktów		

Zainteresowania historyczne związane są z poziomem kompetencji historycznej. Średnie wyniki testu w grupach różniących się stopniem zainteresowania historią przedstawiają się następująco:

<u>Zainteresowanie historią</u>	<u>Średni wynik testu (w punktach)</u>
Bardzo duże	14,37
Duże	13,77
Średnie	12,06
Niewielkie	9,09
Żadne	5,00

Podsumowując przedstawione dane, możemy stwierdzić, że historią interesują się najczęściej respondenci z wykształceniem wyższym, starsi (61 i więcej lat) z wykształceniem co najmniej średnim, mieszkający w bardzo dużych miastach, należący do organizacji społeczno-politycznych (zwłaszcza PZPR), interesujący się polityką. Najrzadziej - badani z wykształceniem podstawowym, młodzi, mieszkający na wsi, niezainteresowani polityką. Zainteresowania historyczne częściej deklarują mężczyźni niż kobiety².

² Opis społeczno-demograficznych uwarunkowań opinii zamieszczono w aneksie.

2. Społeczny przekaz wiedzy o przeszłości

Zaufanie do różnych środków przekazu wiedzy o historii

Przedstawiliśmy badanym 11 środków przekazu informacji o historii z prośbą o ocenę ich wiarygodności. Uzyskane wyniki (tab.3) są interesujące nie tylko ze względu na wielkość odsetków ankietowanych darzących zaufaniem poszczególne źródła informacji lub okazujących brak zaufania wobec nich. Na uwagę zasługują także odsetki nie mających zdania, które można uznać za wskaźniki zasięgu oddziaływania poszczególnych środków przekazu. Najpopularniejsze, to znaczy najrzadziej stwarzające kłopoty z oceną, są: telewizja, radio, świadkowie wydarzeń historycznych oraz gazety i czasopisma (z wyjątkiem katolickich), nauczyciele historii w szkołach oraz książki dostępne w normalnym obiegu. W przypadku tych źródeł informacji odsetek nie mających zdania systematycznie się zwiększa od 8,5 do 22,9. Znacznie więcej, bo około jednej trzeciej badanych nie ma zdania o prasie katolickiej, blisko połowa - o rozgłośniach zachodnich nadających po polsku i publikacjach wydanych przed wojną, około dwóch trzecich ankietowanych wstrzymało się od oceny publikacji emigracyjnych oraz wydawnictw tzw. drugiego obiegu.

Biorąc pod uwagę całą badaną próbę, a więc zarówno tych, którzy mają sprecyzowaną opinię, jak i nie mających zdania, stwierdziliśmy, że największe odsetki ufających uzyskały relacje świadków wydarzeń historycznych, nauczyciele historii w szkołach, gazety i czasopisma katolickie, książki dostępne w normalnym obiegu oraz radio i telewizja.

Ogólnie można powiedzieć, że zaufanie do różnych źródeł wiedzy o historii jest dość niskie. Największe zaufanie budzą informacje przekazywane bezpośrednio przez świadków wydarzeń - jest skłonna im ufać ponad połowa badanych. Mniej ufa się nauczycielom, choć zdaniem ankietowanych przekazują oni informacje bardziej wiarygodne niż książki, czasopisma czy telewizja. Pośrednie środki transmisji wiedzy o historii, a więc radio, prasa, książki czy telewizja darzy zaufaniem mniej niż jedna trzecia badanych.

Tabela 3

w procentach

Źródła informacji	Respondenci według wypowiedzi na temat swego zaufania do źródeł informacji			
	a	b	c	d
Telewizja	9,2	51,4	11,0	8,5
Polskie Radio	31,1	50,1	7,7	11,0
Gazety i czasopisma (z wyjątkiem katolickich)	23,4	50,0	11,9	14,7
Gazety i czasopisma katolickie	34,3	25,4	3,5	36,7
Książki dostępne w normalnym obiegu	31,5	40,5	4,9	23,2
Książki w języku polskim wydawane w krajach zachodnich	9,4	17,6	8,6	64,3
Książki wydawane w Polsce nielegalnie (w tzw. drugim obiegu)	5,0	13,7	13,9	67,3
Rozgłośnie zachodnie nadające w języku polskim	4,5	24,9	22,1	48,3
Ustne relacje ludzi, którzy byli świadkami wydarzeń historycznych	55,7	28,6	2,8	12,8
Nauczyciele historii w szkołach	39,8	39,0	5,6	5,6
Książki i czasopisma wydawane w Polsce przed II wojną światową	25,9	22,6	1,6	49,9

a - okazujący zaufanie, b - uważający, że czasem zasługuje(ą) na zaufanie, czasem nie, c - okazujący brak zaufania, d - nie mający zdania.

Ustny obieg informacji o historii

Respondenci zapytani, czy rozmawiają o historii z członkami rodziny lub znajomymi odpowiedzieli następująco:

	<u>w kręgu rodziny</u>	<u>wśród znajomych</u>
często	11,4	7,9
od czasu do czasu	33,0	25,7
rzadko	29,8%	29,5%
nigdy	21,8%	32,5%
nie mam rodziny (znajomych)	1,4%	1,5%
brak danych	2,6%	2,9%

} 44,4%   } 33,6%

Jak wynika z przedstawionych danych, rozmowy o historii częściej prowadzi się w rodzinie niż w kręgu znajomych. Zdecydowana mniejszość badanych nigdy nie porusza tematów historycznych, jeszcze mniejsze grono często rozmawia o historii. Dominują natomiast ci, którzy o tych sprawach mówią od czasu do czasu lub rzadko.

Prowadzenie rozmów o przeszłości wiąże się z zainteresowaniami historycznymi. Dane zawarte w tabeli 4 świadczą, że ankietowani o dużych lub bardzo dużych zainteresowaniach częściej prowadzą takie rozmowy niż średnio zainteresowani. Ci ostatni zaś znacznie częściej niż niezainteresowani dyskutują o historii w gronie rodzinnym lub wśród znajomych.

Tabela 4

w procentach

Odpowiedzi na pytanie: "Czy zdarza się Panu(i) rozmawiać, dyskutować na tematy historyczne w kręgu rodziny lub znajomych?"	Przejawiający zainteresowanie historią		
	bardzo duże lub duże	średnie	niewielkie lub żadne
<u>W kręgu rodziny</u>			
Często	33,3	11,4	3,1
Od czasu do czasu	43,9	45,3	20,2
Rzadko	18,6	31,1	34,2
Wcale	4,2	11,4	40,3
Nie mam rodziny	0,0	0,8	2,2
<u>Wśród znajomych</u>			
Często	26,3	7,9	1,6
Od czasu do czasu	41,9	36,5	12,3
Rzadko	23,2	34,1	29,6
Wcale	1,3	1,0	2,5
Nie mam znajomych	7,3	20,5	54,0

Interesowała nas także tematyka rozmów o historii. Najczęściej (49%) dyskutuje się o II wojnie światowej oraz o wydarzeniach, które miały miejsce po wojnie (12,5%). Ogólne sformułowania typu "historia najnowsza", "ostatnie lata" spotkaliśmy w wypowiedziach 10,4% respondentów. O latach międzywojennych zdarza się rozmawiać 9,2% badanych, o I wojnie światowej 4,3%, o wydarzeniach wcześniejszych 4,4% ankietowanych. Ogólnie można powiedzieć, że przedmiotem prywatnych rozmów i dyskusji są przede wszystkim wydarzenia dość niedawne, przeżywane i pamiętane przez znaczną część współczesnego społeczeństwa.

Niektórzy badani szerzej charakteryzowali problematykę tych rozmów. Dzięki temu można stwierdzić, że często (14,3%) tematem rozmów o przeszłości są osobiste wspomnienia, warunki życia, mieszkania czy zarobki oraz porównania niedawno minionej przeszłości z teraźniejszością. Innymi często pojawiającymi się wątkami rozmów są biografie wybitnych ludzi (7,3%), zjawiska i wydarzenia polityczne (3,5%), walki toczone przez Polaków (3,3%) oraz aktualnie wyświetlane seriale, filmy historyczne, bieżące rocznice itp. (1,2%)³.

Społeczny odbiór książek, seriali i filmów
historycznych

Najpopularniejszy jest, jak łatwo się domyślić, serial historyczny, nieco mniej zwolenników mają filmy fabularne o tematyce historycznej, wyraźnie mniejszym powodzeniem cieszą się książki historyczne. Procentowe rozkłady odpowiedzi przedstawiają się następująco:

Czy lubi Pan(i):

	książki historyczne	seriale historyczne	filmy fabularne o tematyce historycznej
Tak	14,3	23,3	16,6
Raczej tak	30,1	45,8	48,9
Raczej nie	14,5	7,9	8,6
Nie	18,3	11,2	12,1
Trudno powiedzieć	22,8	11,8	13,8
	} 44,4	} 69,1	} 65,5
	} 32,8	} 19,1	} 20,7

Zainteresowania historyczne wiążą się z zamiłowaniem do lektury książek historycznych oraz oglądania seriali i filmów, których akcja rozgrywa się w przeszłości (tab. 5). Związek ten jest szczególnie wyraźny, gdy porównuje się rozkłady odpowiedzi w grupie o bardzo dużych i dużych zainteresowaniach oraz nie interesujących się. Wśród żywo zainteresowanych blisko 90% badanych stwierdziło, że lubi wymienione rodzaje twórczości, podczas gdy wśród niezainteresowanych książki historyczne lubi czytać 16,3%, seriale cieszą się uznaniem niespełna połowy, filmy zaś ok. 45%.

Pytaliśmy respondentów, które książki, seriale i filmy o tematyce historycznej zrobiły na nich szczególne wrażenie. Oto powieści wymieniane najczęściej: H. Sienkiewicz: Trylogia (17,2%

---

³ Każdy badany w pytaniu otwartym mógł wymienić kilka okresów, dlatego przedstawione odsetki nie sumują się do 100.

Tabela 5

w procentach

Odpowiedzi na pytanie: "Czy badany lubi czytać książki historyczne oraz oglądać seriale historyczne i filmy fabularne o treści historycznej"	Przejawiający zainteresowanie historią		
	bardzo duże lub duże	średnie	niewielkie lub żadne
<u>Książki historyczne</u>			
Tak	49,2	11,8	2,8
Raczej tak	38,1	45,5	13,5
Raczej nie	4,6	14,1	19,5
Nie	2,5	15,9	30,7
Trudno powiedzieć	0,0	12,7	33,5
<u>Seriale historyczne</u>			
Tak	50,8	24,4	7,6
Raczej tak	38,4	55,6	41,5
Raczej nie	4,3	7,1	12,3
Nie	3,1	8,1	19,7
Trudno powiedzieć	3,4	4,7	18,8
<u>Filmy historyczne</u>			
Tak	43,0	17,3	5,5
Raczej tak	45,8	59,9	39,4
Raczej nie	4,6	7,8	12,4
Nie	2,8	8,9	20,3
Trudno powiedzieć	3,7	6,0	22,4

badanych z próby reprezentatywnej) "Krzyżacy" (10,3%) "Quo vadis?" (2,3%); J.I. Kraszewskiego (7%) i K. Bunscha (2,5%). Ponadto 6% ankietowanych wymieniło różne książki dotyczące II wojny światowej, 3,9% - historyczne syntezy dziejów Polski lub innych państw, 3,1% - opracowania naukowe lub popularnonaukowe dotyczące szczegółowych zagadnień, 2,1% - biografie wybitnych postaci historycznych.

Najpopularniejsze okazały się seriale: "Czarne chmury" (12,8%), "Królowa Bona" (11,6%), "Przygody Pana Michała" (10,6%), "Blisko, coraz bliżej" (10,1%), "Stawka większa niż życie" (9,7%).

Popularność powieści Sienkiewicza, a zapewne także ich wpływ na myślenie Polaków o historii, zwielokrotniają ekranizacje filmowe. Najlepiej pamiętane przez ankietowanych filmy to: "Krzyżacy" A. Forda (32,8%), "Potop" (21,7%) oraz "Pan Wołodyjowski" (12,2%) J. Hoffmana. Oprócz wymienionych, udanych i z dużym rozmachem zrealizowanych ekranizacji dzieł Sienkiewicza, w pamięci respondentów utrwaliło się zaledwie kilka filmów, wymienianych przez co najmniej 10 osób. Są to filmy A. Wajdy - "Kanał" (1,6%), "Popioły" (1%), "Popiół i diament" (1,2%), a z dorobku innych reżyserów: "Hubal" B. Poręby (2%), "Faraon" J. Kawalerowicza (1,7%), "Zakazane piosenki" L. Buczkowskiego (1,2%) oraz "Perła w koronie" K. Kutza (1%).

Środowiskowe i demograficzne zróżnicowanie
zainteresowań historycznych

Zmienną najsilniej różnicującą zainteresowania historyczne badanych jest wykształcenie (tab. 1). Bardzo duże lub duże zainteresowanie najczęściej deklarują badani z wykształceniem wyższym, najrzadziej z podstawowym (lub niepełnym podstawowym). Równocześnie odsetek nie interesujących się historią jest najmniejszy w grupie osób z wykształceniem wyższym i największy wśród respondentów z wykształceniem podstawowym. Badani z wykształceniem zasadniczym zawodowym interesują się historią częściej niż osoby z wykształceniem podstawowym, rzadziej zaś niż ci, którzy ukończyli szkoły średnie. Warto zaznaczyć, że rozkłady odpowiedzi na pytanie o zainteresowanie historią są bardzo podobne wśród absolwentów liceów zawodowych lub techników oraz liceów ogólnokształcących. Typ wykształcenia średniego nie różnicuje więc zainteresowań historycznych.

Płeć. Historią interesują się częściej mężczyźni niż kobiety (tab. 2). Zależność obserwowana w całej próbie reprezentatywnej utrzymuje się po wprowadzeniu wykształcenia jako zmiennej kontrolnej (tab. 2.1). W obu grupach badanych o różnym poziomie wykształcenia kobiety rzadziej niż mężczyźni interesują się historią, choć odsetek kobiet z wykształceniem średnim lub wyższym przejawiających takie zainteresowania jest większy od analogicznego odsetka mężczyzn z wykształceniem podstawowym lub zasadniczym zawodowym.

Wiek. Z analizy rozkładu odpowiedzi w poszczególnych grupach wieku w próbie reprezentatywnej (tab. 3) wynika, że odsetki zainteresowanych historią rosną wraz z wiekiem wśród badanych do 50 roku życia, maleją zaś wśród respondentów powyżej 50 lat na rzecz niezainteresowanych.

Zależność między zainteresowaniem historią a wiekiem kształtuje się inaczej przy różnym poziomie wykształcenia respondentów (tab. 3.1). Spośród badanych z wykształceniem podstawowym lub zasadniczym zawodowym najmłodszy (do 30 lat) najrzadziej w porównaniu z pozostałymi okazują bardzo duże lub duże zainteresowanie.

Odsetki respondentów w wieku 31-61 lat o bardzo dużych lub dużych zainteresowaniach historycznych utrzymują się na podobnym poziomie - oscylują od 8,9 do 11,5, procent zaś niezainteresowanych wzrasta wraz z wiekiem. Wśród najstarszych (w wieku 61 i więcej lat) większy jest w porównaniu z pozostałymi grupami wiekowymi badanych z wykształceniem podstawowym lub zasadniczym zawodowym odsetek deklarujących duże lub bardzo duże zainteresowanie historią, większy też jest procent niezainteresowanych.

Dane dla respondentów z wykształceniem średnim lub wyższym świadczą, że w tej grupie odsetki żywo zainteresowanych historią rosną wraz z wiekiem od 15,2 w grupie najmłodszych (do 30 lat) do 40,6 wśród najstarszych (61 i więcej lat). Równocześnie zmniejsza się grupa nie interesujących się: z 32,4 wśród najmłodszych do 11,3% w grupie najstarszych.

Miejsce zamieszkania. Mieszkańcy wsi rzadziej niż respondenci z miast interesują się historią (tab. 4) . Świadczy o tym relatywnie mały odsetek deklarujących bardzo duże lub duże zainteresowanie i duży procent niezainteresowanych. Największy z kolei odsetek ankietowanych o bardzo dużych lub dużych zainteresowaniach historycznych oraz najmniejszy niezainteresowanych stwierdzamy wśród mieszkańców bardzo dużych miast (powyżej 500 tys. ludności). Rozkłady odpowiedzi mieszkańców miast małych lub średnich (do 100 tys. ludności) oraz dużych (101-499 tys. ludności) na pytanie o zainteresowania historyczne są podobne. Z tym jednak, że ci ostatni nieco częściej niż pozostali deklarują zainteresowania bardzo duże lub duże.

Zależność obserwowana w całej próbie reprezentatywnej utrzymuje się po wprowadzeniu wykształcenia jako zmiennej kontrolnej (tab. 4.1). W obu grupach badanych różniących się poziomem wykształcenia mieszkańcy wsi rzadziej niż respondenci z miast interesują się historią. Największy procent zainteresowanych zauważamy w miastach bardzo dużych. Różnice pomiędzy zainteresowaniami badanych z miast małych lub średnich oraz dużych są niewielkie. W grupie ankietowanych z wykształceniem podstawowym lub zasadniczym zawodowym odsetek niezainteresowanych historią jest nieznacznie większy w miastach dużych. Z kolei wśród osób z wykształceniem średnim lub wyższym procent mieszkańców miast dużych okazujących bardzo duże lub duże zainteresowania jest nieco większy niż w mniejszych miastach. Niemal identyczne są natomiast odsetki niezainteresowanych historią w miastach małych lub średnich i dużych.

Przynależność do organizacji społecznych i politycznych. Badanych podzielono na trzy grupy: należących do PZPR, członków innych organizacji oraz niezrzeszonych. Aktywność społeczna lub polityczna wyrażająca się w przynależności organizacyjnej jest pozytywnie skorelowana z zainteresowaniami historycznymi (tab. 5). Szczególnie duży odsetek respondentów o bardzo dużych lub dużych zainteresowaniach historią stwierdzamy wśród partyjnych. Po wprowadzeniu wykształcenia jako zmiennej kontrolnej (tab. 5.1) okazuje się, że zależność ta przybiera nieco inny kształt wśród badanych o różnym poziomie wykształcenia.

Respondenci z wykształceniem podstawowym lub zasadniczym zawodowym należący do organizacji wyraźnie częściej niż niezrzeszeni interesują się historią. Członkowie PZPR nie różnią się jednak od należących do innych organizacji częstością zainteresowań bardzo dużych lub dużych. Partyjni natomiast nieco rzadziej niż członkowie innych organizacji deklarują brak zainteresowań historycznych.

Wśród badanych z wykształceniem średnim lub wyższym członkowie PZPR częściej w porównaniu z należącymi do innych organizacji są wyraźnie zainteresowani historią, rzadziej zaś okazują brak takich zainteresowań. Z kolei członkowie innych organizacji częściej wykazują takie zainteresowania niż niezrzeszeni.

Zainteresowania polityczne często idą w parze z historycznymi. Ponad połowa badanych o dużych lub bardzo dużych zainteresowaniach politycznych w takim samym stopniu interesuje się historią. Większość średnio zainteresowanych polityką okazuje też średnie zainteresowania historyczne, natomiast wśród badanych niezainteresowanych polityką dominuje brak zainteresowań historycznych (tab. 6). Wprowadzenie do analizy wykształcenia jako zmiennej kontrolnej (tab. 6.1) wykazuje, że zależność zaobserwowana w całej próbie reprezentatywnej utrzymuje się wśród respondentów różniących się poziomem wykształcenia.

Tabela 1

w procentach

Wykształcenie badanych	Przejawiający zainteresowanie historią		
	bardzo duże lub duże	średnie	niewielkie lub żadne
Podstawowe	8,7	33,3	58,0
Zasadnicze zawodowe	13,3	46,0	40,7
Średnie zawodowe	19,5	53,9	26,6
Średnie ogólne lub pomaturalne	21,7	53,9	26,6
Wyższe	34,9	53,4	11,6

Tabela 2

w procentach

Płeć badanych	Przejawiający zainteresowanie historią		
	bardzo duże lub duże	średnie	niewielkie lub żadne
Mężczyźni	17,0	49,0	34,0
Kobiety	14,4	41,5	44,1

Tabela 2.1

w procentach

Wykształcenie respondentów według płci	Przejawiający zainteresowanie historią		
	bardzo duże lub duże	średnie	niewielkie lub żadne
<u>Podstawowe lub zasadnicze zawodowe</u>			
Płeć:			
- mężczyźni	11,7	45,6	42,7
- kobiety	9,3	30,4	60,3
<u>Średnie lub wyższe</u>			
Płeć:			
- mężczyźni	29,1	53,8	17,2
- kobiety	20,2	53,5	26,3

Tabela 3

w procentach

Wiek respondentów	Przejawiający zainteresowanie historią		
	bardzo duże lub duże	średnie	niewielkie lub żadne
Do 30	9,1	50,3	40,6
31-40	15,0	50,0	35,0
41-50	20,3	48,4	31,3
51-60	16,4	45,0	38,6
61 i więcej lat	19,4	31,3	49,3

Tabela 3.1

w procentach

Wykształcenie respondentów według wieku	Przejawiający zainteresowanie historią		
	bardzo duże lub duże	średnie	niewielkie lub żadne
<u>Podstawowe lub zasadnicze zawodowe</u>			
Wiek:			
do 30	5,1	46,0	48,9
31-40	11,4	44,3	44,3
41-50	11,5	40,7	47,8
51-60	8,9	39,0	52,1
61 i więcej lat	14,0	26,1	59,9
<u>Średnie lub wyższe</u>			
Wiek:			
do 30	15,2	52,3	32,4
31-40	19,5	57,3	23,1
41-50	27,3	53,1	19,6
51-60	33,3	54,3	12,4
61 i więcej lat	40,6	48,1	11,3

Tabela 4

w procentach

Miejsce zamieszkania respondentów	Przejawiający zainteresowanie historią		
	bardzo duże lub duże	średnie	niewielkie lub żadne
Wieś	9,6	39,3	51,1
Miasto:			
do 100	16,4	50,4	32,2
101-499	19,0	47,8	33,2
500 tys.i więcej mieszkańców	28,7	44,2	27,1

Tabela 4.1

w procentach

Wykształcenie respondentów według miejsca zamieszkania	Przejawiający zainteresowanie historią		
	bardzo duże lub duże	średnie	niewielkie lub żadne
<u>Podstawowe lub zasadnicze zawodowe</u>			
Wieś	8,3	34,6	57,1
Miasto:			
do 100	12,0	45,1	42,9
101-499	12,5	42,0	45,5
500 tys.i więcej mieszkańców	17,7	35,5	46,8
<u>Średnie lub wyższe</u>			
Wieś	18,7	53,2	28,1
Miasto:			
do 100	21,3	55,9	22,8
101-499	25,8	52,0	22,2
500 tys.i więcej mieszkańców	33,2	50,0	16,8

Tabela 5

w procentach

Przynależność respondentów do organizacji społeczno-politycznych	Przejawiający zainteresowanie historią		
	bardzo duże lub duże	średnie	niewielkie lub żadne
Należący do:			
- PZPR	32,0	55,3	12,1
- innych organizacji	19,8	50,1	41,8
Nie należący do żadnej organizacji	12,1	30,1	46,1

Tabela 5.1

w procentach

Wykształcenie respondentów według przynależności do organizacji społeczno-politycznych	Przejawiający zainteresowanie historią		
	bardzo duże lub duże	średnie	niewielkie lub żadne
<u>Podstawowe lub zasadnicze zawodowe</u>			
Należący do:			
- PZPR	13,3	53,3	33,4
- innych organizacji	14,6	44,9	40,5
Nie należący do żadnej organizacji	9,0	35,2	55,8
<u>Średnie lub wyższe</u>			
Należący do:			
- PZPR	38,3	52,6	9,1
- innych organizacji	25,7	58,5	15,8
Nie należący do żadnej organizacji	19,3	50,8	29,9

Tabela 6

w procentach

Zainteresowanie responden- tów polityką	Przejawiający zainteresowanie historią		
	bardzo duże lub duże	średnie	niewielkie lub żadne
Bardzo duże lub duże	56,5	37,4	6,1
Średnie	18,6	61,3	20,1
Niewielkie lub żadne	6,7	33,9	59,4

Tabela 6.1

w procentach

Wykształcenie respondentów według zainteresowania polityką	Przejawiający zainteresowanie historią		
	bardzo duże lub duże	średnie	niewielkie lub żadne
<u>Podstawowe lub zasadnicze zawodowe</u>			
Zainteresowanie polityką:			
- bardzo duże lub duże	53,3	14,6	6,1
- średnie	30,0	60,5	27,9
- niewielkie lub żadne	16,7	24,9	66,0
<u>Średnie lub wyższe</u>			
Zainteresowanie polityką:			
- bardzo duże lub duże	61,7	36,2	2,1
- średnie	22,7	62,3	15,0
- niewielkie lub żadne	7,8	46,9	45,3